

Bevervoorde en Gelselaar

Er is veel geschreven over het kasteel/de havezate Bevervoorde in Gelselaar. Geregeld komen we daarbij ook schrijvers tegen die hun twijfel uitspreken over de historische juistheid van de geschiedschrijving en afbeeldingen van wat Bevervoorde, Het Jonkeren, Mensinck en Wyssinck werd genoemd. Recent archiefonderzoek van mij maar met name ook nadere analyse van onderzoek van anderen werpt toch een heel nieuw gezichtspunt op hoe het ooit was.

Levert dit nieuwe inzicht opluchting of teleurstelling? In sommige gevallen het laatste, zoals het getekende beeld van een niet bestaand kasteel.

Hus te Geldersen

In 1326 wordt in een leenregister melding gemaakt van het Hus te Geldersen. Allereerst is het goed even stil te staan bij datgene wat een leenregister is. Een leenheer had vaak een groot gebied waarin hij goederen beleende aan de leenmannen. Om het overzicht te houden werd besloten al deze leengoederen in een register vast te leggen. Zo gebeurde dat ook in 1326, het jaar dat Reinald 1 van Gelre stierf en Reinald 2 al enkele jaren geleden het roer had overgenomen. Er wordt melding gemaakt van de belening door Reinald 1 en 2 Van Gelre aan Dideric en Willem van Vorden van dit hus. Gezamenlijk met goederen in Lochuzen, Beltrum en vele anderen. Willem van Vorden krijgt later een relatie krijgt met en telg uit het geslacht Hackfort en verschillende van de goederen uit het register van 1326 vinden we dan ook terug als leengoederen van deze familie. Over het hus te Geldersen is daar niets meer te vinden.

Münster

Het waren roerige tijden en wat zeker is dat Gelselaar op een grensgebied lag van verschillende belanghebbenden. Zo had de bisschop van Utrecht enkele goederen onder zijn “beheer” waaronder de boerderij de Renger. In 1379 wordt Andreas te Grotenheus beleend met diverse goederen onder Gelselaar. Het goed Grotenheus wordt als eerste genoemd en daaronder vallen o.a. Borghorst, Middendorpe en Wyssinck. Leenheer is de bisschop van Münster.

Grotenheuss

Het goed Grotenheuss wordt vervolgens beleend aan Grotenheus, Splynter (getrouwd met een Grotenheus) en twee generaties Seurheus. Deze laatsten doen in 1568 afstand van de leengoederen. In deze periode komt als eerste de naam van Van Bevervoorde voor in de annalen van Gelselaar. De afstand door Seurheus is namelijk ten behoeve van Bernard van Bevervoorde. Deze Bernard is een zoon van Sweder van Bevervoorde. Sweder werd nogal eens aangemerkt als de eerste Bevervoorde die het Mensinck in zijn “bezit” zou hebben gekregen. Dit omdat hij getrouwd was met Hadewich van Vorden. Deze Hadewich heeft dezelfde naam als eerder genoemde Willen van Vorden, maar er is geen enkele familieband te ontdekken met deze Willem die ooit in/rond 1326 met het hus te Geldersen werd beleend. Sweder trouwde in 1526 met

Hadewich. En op dat moment was de familie Seurheus nog de leenman. Bernard was raadsheer van Maria van Hoya. Zij had het vruchtgebruik van de heerlijkheid Borculo nadat haar man Joost, heer van Bronkhorst en Borculo, was overleden. Toen Seurheus in 1568 afstand deed van de goederen ten behoeve van de Van Bevervoordes was hij in dienst bij de heeren/vrouwen van Borculo.

Bevervoorde en het ontstaan van Gelselaar

De veronderstelde invloed die de Van Bevervoordes op het ontstaan van het “dorp” Gelselaar hebben gehad is waarschijnlijk niet juist. Toen in 1731 de goederen vanuit Duitsland werden verkocht waren daar de volgende ‘katersteden” bij: Morskeizer, Reker, Beumer, Rixen en een stuk grond De Ravenskampe. De goederen waren dus allemaal gelegen in het gebied tussen Het Jonkeren en de Schipbeek. Grotenheuss/Schothorst en de Borghorst lagen totaal aan de andere kant van het dorp. De bebouwing in het huidige dorp heeft pas veel later een aanvang genomen.

Bevervoorde en de geschiedenis van de kerk

In 1376 kreeg de Roomse kerk van Neede toestemming een kapel met kerkhof in Gelselaar te stichten. Kerkelijke en wereldse macht waren toen onlosmakelijk met elkaar verbonden. De Bisschop van Münster ging dus niet alleen over de kerk maar was ook leenheer van boerderijen en landerijen. Het kerkelijk gezag werd uitgeoefend vanuit het Stift Überwasser in Münster. De mensen uit Gelselaar gingen ter kerke in Neede en hadden daar hun eigen hoek, de Gelsterse hoek. Kapellen ontstonden vanaf de zevende eeuw. Meestal zijn het kleine gebedshuizen. Ze hebben geen eigen pastoor of vaste groep gelovigen. Het beheer van de kapel was in handen van een priester die ook als boer aan de kost moest komen. Tot twee keer toe leidde dit tot een conflict tussen de Gelselaarse priester en de Needse pastoor over de inkomsten van het verdwenen goed Stenvord. Dit was in 1440 en 1485. Betrokkenen uit de dorpsgemeenschap zijn dan Grotenheuss en Mensinck. De familie van Bevervoorde heeft weinig tot geen bemoeienis met de kapel en kerk van Gelselaar gehad.

H.W. Heuvel

Als de bekende schrijver over de Achterhoekse streekgeschiedenis Hendrik Willem Heuvel (1864 - 1926) het hus te Geldersen bespreekt veronderstelt hij dat dit Schothorst moet zijn geweest. In zijn boek met de titel Nagelaten Werk lezen we in het hoofdstuk Versterkte hoeven: “Schothorst was vermoedelijk het huis dat in 1336 als bezit van Vorden wordt genoemd”. Ook wijst Heuvel ons op de naam van het naastgelegen boerderijtje , de Poortener. Die naam herinnert ongetwijfeld aan het feit dat hier de toegang/poort naar het goed Grotenheuss, later Schothorst, was. Van de tekening van het kasteel Bevervoorde geeft ook meester Heuvel aan dat deze niet natuurgetrouw kan zijn. Wanneer we de oorsprong van de vaak gebruikte/getoonde tekening nagaan dan zal die van de hand van Siebers zijn. Die reproduceerde de tekening naar een tekening van Jacobus Stellingwerf. En Stellingwerf heeft de tekening omstreeks 1726 voor Mattheus Brouërius van Nidek gekopieerd naar een onbekend voorbeeld. Hoe mooi en

fantasievol de tekening uiteindelijk werd, een dergelijk kasteel zal nooit in Gelselaar gestaan hebben. Een pentekening uit 1732 van Cornelis Pronk van het Huis Bevervoorde zal daarentegen wel waarheidsgetrouw van de situatie op dat moment zijn. Het doet denken aan een groepsspel waarbij de eerste deelnemer in de kring een verhaal/beschrijving krijgt te lezen. Hij moet deze door vertellen aan zijn buurman en zo gaat het spel verder de kring rond. Bij de laatste deelnemer is er vaak weinig tot niets meer over van datgene de eerste deelnemer heeft gelezen.

Familie van Bevervoorde zoekt onderdak in Duitsland

We hebben bij de Van Bevervoordes te maken met verschillende familietakken. In Gelselaar hadden we met een geringe, minder invloedrijke tak te maken. De kerkhervorming die in Gelselaar in 1618 plaatsvond is ongetwijfeld een van de redenen voor de katholieke familie geweest om naar Duitsland te verhuizen. Van daaruit werden ook de goederen in Gelselaar bestuurd. In de vergaderingen van De Marke, de verenigde 'vrije boeren' laat de jonker van Bevervoorde zich dan ook altijd vertegenwoordigen en is zelf niet aanwezig. Maar niet alleen de kerkhervorming was reden voor definitief vertrek.

Doodslag op Het Jonkeren

Er is nog een triest voorval in de periode dat de Van Bevervoordes hun bezittingen vanuit Duitsland bestuurden. Tijdens een overleg op Het Jonkeren op 21 januari 1641 loopt het uit de hand. Op genoemde datum zijn in de keuken van 'Huize Mensinck' een aantal familieleden bijeen om zakelijke belangen te regelen, waaronder de gebroeders Bernhardt en Wolter van Bevervoorde. Wolter is prior (overste) van het klooster Vaerle (Varlar, thans een kasteel ten noorden van Coesfelt) in Westfalen. De Van Bevervoordes zijn kennelijk de rooms katholieke godsdienst toegedaan. Behalve de beide broers is aanwezig Johan of Jan ten Nijenhuijs, soms genoemd Bitter ten Nijenhuijs, die gehuwd is met Agnes van Bevervorden. Johan ten Nijenhuijs is kwartiermeester en ruiter onder ritmeester Lindener. Verder is aanwezig Jan van Coeverden, rentmeester van de Van Bevervoordes. Ook de zwagers Marten van Schoonenberch en Herman Otto Wachen, gehuwd met Johanna of Anneken van Bevervorden zijn in de keuken van Huize Mensinck. Otto Wachen en Bitter ten Nijenhuijs worden genoemd in de kerkarchieven van Gelselaar. De zusters zijn dus niet mee verhuist naar Duitsland. Kort samengevat krijgen de heren op die 21^e januari onderling ruzie en overlijdt ten gevolge van de strijd die volgt de trompetter Coolen. Hij wilde slechts de kemphanen uit elkaar houden. Aanvankelijk wordt de schuld hiervan bij Wolter gelegd. Hierover bleken grote twijfels en werd Bernard beschuldigd en gevangen gezet. Dit nadat hij in 1642 tijdelijk was teruggekeerd uit het Stift Münster. Hij komt op borg vrij. In een rechtbankverslag van 11 juli 1642 valt te lezen dat Bernhardt van Bevervoorde behalve zijn vader ook Henrich van Duithe, genant Buth tot Mensinck (in Geesteren, Gelderland) tot een borgstelling heeft weten te bewegen. Laatstgenoemde verbindt zijn vrije goederen Reverdinck en Nijenhuis in Geesteren en Hilverinck in Noordijk. Van Bevervoorden senior verbindt het goed en erve "Colthoff" en "den Nijenkamp in Gelseler gelegen".

Bernard van Bevervoorden senior

Zoals gezegd zijn de Gelselaarse Van Bevervoordes de rooms-katholieke godsdienst toegedaan. Op grond van destijds geldende voorschriften moesten de doop- en huwelijksgegevens worden ingeschreven in de registers van de protestantse kerken. Het tweede huwelijk van Bernhardt van

Bevervoorde senior, de vader van Bernhardt en Wolter, is in het huwelijksregister van de Nederlandse hervormde kerk te Gelselaar als volgt vermeld:

"29-11-1639 Den weledelen Bernhardt van Beverfoorde toe Mensingen, weduwer van zall. Pelgrum van Coverden, ende Gertruij van Dotinchem, elijcke dochter van zall. Derck van Doetinchem, erfgeseten op den Peckedam onder Diepenbeim".

Met het overlijden in 1648 van jonker Bernhard van Bevervoorden senior, geboren in 1562, is "Huize Mensinck" zonder bewoners komen te verkeren en in verval geraakt. Aangenomen mag worden, dat de hiervoor geschetste gebeurtenissen hebben bijgedragen tot het verdwijnen van de Van Bevervoordes uit Gelselaar.

Berend, Bernd, Bernhard.

In de archieven stuiten we veel op dezelfde personen die met veel verschillende namen worden aangeduid. Laten we ze voor het gemak even Bernhard noemen. Dan wordt bij voorbeeld een Bernhard in 1568 beleend met de goederen in Gelselaar. Hij is geboren in 1562 en is de zoon van Sweder van Bevervoorde. Sweder woonde op het Peckendam in Diepenheim en heeft dit grondig verbouwd. In 1596 wordt opnieuw een Bernhard met de goederen beleend. Hij is de zoon van Bernhard. De Bernard die in 1648 overleed noemde zich van Bevervoorde to Mensinck. Zijn zoon Bernard die van 1620 tot 1667 leefde noemde zich van Bevervoorde zu Stockum und Mensing . Het gaat hier niet om Stokkum onder Markelo maar Stockum in Duitsland waar de familie naar toe was verhuisd.

Het vervolg

In 1731 verkoopt Margareta Theodora Franclina douariere Beverforde geboren van Ketteler alle goederen die op dat moment nog bij Het Jonkeren horen. Zij was getrouwd met Jobst Heidenreich Christoph van Bevervoorde. Deze Jobst was een zoon van Johan van Bevervoorde. Deze Johan was op zijn beurt weer een zoon van Bernard van Bevervoorde, de beschuldigde van doodslag op het Mensinck.

De gezamenlijke geschiedenis van Gelselaar en de Van Bevenvoordes omvat de periode 1568 tot 1731, een periode van 163 jaar. Deze geschiedenis blijft levend in een van de straatnamen van Gelselaar.

Over de kopers van Het Jonkeren en het verdere verval wordt in een opvolgend artikel verhaald.

Gelselaar, 10-05-2024
Heimen Feteris